

”Helluntai-maanantai. Ei kerrottavaa”

Arki taistelutoimien ulkopuolella jatkosodan sissipataljoonissa

Oulun Yliopisto

Historiatieteet

Historian kandidaatintutkielma

7.5.2020

Aino Raki

Sisällys

Johdanto	3
1. Palvelusarki.....	7
1.1. Etumaastoon ja vihollisen selustaan — vartiointi ja partiointi.....	8
1.2. Koulutusta ja työpalvelusta	11
1.3. Marssit kevyen jalkaväen tapaan.....	13
2. Elämän perustarpeet.....	16
2.1. Kuivamuonaa ja riistaa	16
2.2. ”Yöpyminen taivasalla rakovalkean ääressä” — Lepo	18
2.3. Hygienian hoitoa saunoissa	20
3. Vapaa-aika	22
3.1. Viihdettä ja puhdetöitä	23
3.2. Hiihtoammuntaa ja suksiharjoituksia	25
3.3. ”Se kaikkein tärkein, viinanjako” — Juhlat ja illanvietet.....	27
Loppulause	31
Lähteet ja tutkimuskirjallisuus	33

Johdanto

Jatkosota Neuvostoliiton ja Suomen välillä alkoi 25.6.1941 Neuvostoliiton pommittaessa useita suomalaisia kaupunkeja. Suomi hyökkäsi Neuvostoliittoon vastaan osana Saksan operaatio Barbarossaa. Hyökkäyksen pysähtyessä joulukuussa 1941 alkoi pitkä asemasodan aika.¹ Sota kesti vuosia, ja sen aikana sotilaille kehittyi aivan omanlaisensa arki rintamalla. Kaikki päivät eivät kuluneet silmittömän tappamisen ja viimeiseen mieheen asti taistelun merkeissä. Tässä tutkielmassa tarkoitukseni on selvittää, mitä muuta rintama-arkeen kuului taistelutoiminnan ulkopuolella.

Jatkosodassa taisteli yli puoli miljoonaa suomalaista sotilasta erilaisissa joukko-osastoissa. Olen rajannut tutkimuksen koskemaan jatkosodan aikana toiminnassa olleita sissipataljoonia I, II ja III, jotka olivat alistettuna IV ja V armeijakunnille sekä 11. divisioonalle. Kolme sissipataljoonaa oli tarkoitus olla myös rauhanaikainen kokoonpano. Jatkosodan alkaessa nämä pyrittiin täydentämään suunniteltuja sodanajan kokoonpanoja vastaaviksi. Monen sotapäiväkirjan alussa olevista perustamiskirjoituksista kuitenkin ilmenee, että miehistössä oli vajausta.²

Sodan luonteen muuttuessa sissitoiminnan käyttömahdollisuudet vähenivät huomattavasti. Puolustusasemia alettiin linnoittaa molemmin puolin, ja sissien oli vaikeaa läpäistä niitä.³ Kaikki kolme sissipataljoonaa lakkautettiin ennen jatkosodan päättymistä, joten rajaen myös tutkimukseni koskemaan vain niiden olemassaoloaikaa. Päämajan käsky lakkauttaa sissipataljoonat I ja II asetettiin voimaan 20. helmikuuta 1942⁴. Sissipataljoona III lakkautettiin 3. kesäkuuta 1943. Myöhemmin asemasodan aikana keskityttiin erityisesti kaukopartiointiin ja vihollisen selustan tiedusteluun, ja sitä varten perustettiin erillisiä osastoja. Ne koottiin 1.7.1943 perustetun Erillinen Pataljoona 4:n (ErP4) alle.⁵

Jatkosotaa itsessään on tutkittu hyvin paljon, mutta lähinnä tapahtumahistorian kautta.⁶ Rintama-arkea koskevia tutkimuksia on tehty hyvin vähän verrattuna tutkimuksiin siitä,

---

¹ Laine 1987, 718–724.

² Palokangas 2014, 138. Ks. myös esim. SissiP II/3. komppania [20.6.1941]. SPK 23079. KA.

³ Palokangas 2014, 149.

⁴ SissiP II/3.komppania [20.2.1942]. SPK 23079. KA.

⁵ Janhila 2010, 19–22; Palokangas 2014, 144–149.

⁶ Ks. esim. Laine 1987, 718–735.

missä on taisteltu ja milloin, ja juuri siksi aihe kiinnostaa minua. Vaikka sota riehui ympärillä, rintamalla täytyi pitää huolta itsestään ja tovereistaan taisteluiden ohessa. Rintamalla eli tavallisia ihmisiä, joilla oli koti ja työ tai viljeltävää maata jossain päin Suomea. Heidän täytyi sopeutua rintama-arkeen, joka saattoi olla hyvin erilaista heidän normaaliin arkeensa verrattuna.

Päätutkimuskysymykseni on ”*Mitä osa-alueita kuului sissipataljoonien sotilaiden arkeen, ja miten ne näkyivät jokapäiväisessä elämässä?*”. Tarkoitukseni on kartoittaa niin viralliseen palvelukseen kuuluneita töitä, marsseja ja partiointia, kuin myös elämän perustarpeiden täyttämistä sekä vapaa-ajan viettoa. Lisäksi pohdin alakysymyksenä sotapäiväkirjojen lähdearvoa ja siihen mahdollisesti liittyviä ongelmia.

Arjen tarkasteluun voidaan käyttää monia lähteitä sanomalehdistä kaunokirjallisiin teoksiin ja aikakauden taiteeseen. Olen valinnut päälähteekseni tutkimukseen kyseisten sissipataljoonien sotapäiväkirjoja jokaisesta joukko-osastosta. Käyttämäni materiaali on digitoitu Kansallisarkiston Digitaaliarkistoon.

Sotapäiväkirjat olivat Puolustusvoimien virallisia dokumentteja, joista ilmenee esimerkiksi joukkojen sijainti merkintäajankohtana, vihollisen mahdolliset liikkeet ja päivän tärkein sisältö. Sotapäiväkirjojen ohelle alkuperäislähteeksi olen valinnut muutamia SA-kuva-arkiston kuvia. Apuna käytän tutkimuskirjallisuutta aiheesta, sillä sotapäiväkirjoja ja valokuvia tulee tarkastella hyvin lähdekriittisesti. Sotapäiväkirjaa on usein kirjoittanut yksi tai muutama henkilö, ohjeet sen pitämiseen ovat olleet erilaisia ja lopputulokset ovat sen mukaisia⁷. Valokuvia taas on voitu helposti lavastaa. Onkin siis syytä pohtia, mitä sotapäiväkirjoista ja valokuvista on jätetty pois ja miksi näin on tehty.

Majuri Marko Palokangas käsittelee väitöskirjassaan *Räjähtävää tyhjyyttä. Sissitoiminta suomalaisessa sotataidossa* (2014) laajasti sissitoimintaa, sen kehitystä ja siihen kouluttamista. Olen perehtynyt teoksen avulla sissipataljoonien toimintaperusteisiin ja tavoitteisiin. Maanpuolustuskorkeakoulussa tehty väitöskirja avaa myös sissijoukkojen ja kaukopartio-osastojen muodostamista ja taustoja laajasti. Koska kaukopartiointi oli osa sissipataljoonien sotilaiden arkea, mutta sotapäiväkirjoihin on käytännössä aina merkitty vain partion lähtö ja paluu, olen perehtynyt kaukopartioretkien arkeen Osasto Marttinan partiokertomusten avulla. Jaana Janhila on koonnut ne yksiin kansiin vuonna

---

⁷ Tuunainen 2006, 199–201.

2010 teoksessaan *Sissisotaa kaukopartiossa II. Osasto Marttinan partiokertomukset 1943-1944*.

Sotahistorian ja sotataidon dosentti Pasi Tuunaisen artikkeli ”*Saamani kuva on masentava*” – *Näkemyksiä suomalaisten sotapäiväkirjojen lähdearvosta, käytöstä ja säilyttämisestä* (2006) on ollut vertailukohtanani ja pohdinnan apuna jäsentäessäni itse saamaani kuvaa sotapäiväkirjojen käyttöarvosta. Tuunainen arvioi kriittisesti sotapäiväkirjoja, mutta toteaa myös niiden olevan ”laatijoidensa subjektiivisia kertomuksia tapahtuneesta”⁸, mitkä painottuvat tilannekuvaukseen. Lausunnon perusteella sotapäiväkirjat ovat optimaalinen lähde tutkimusasetelmani kannalta, sillä tapahtumahistorian sijaan haluan keskittyä ennemminkin rintaman kulttuuriin sen laajassa merkityksessä. Lisäksi olen käyttänyt muita erilaisia artikkeleita, jotka käsittelevät yksittäisiä arjen osa-alueita täydentämään sotapäiväkirjojen antamaa kuvaa elämästä rintamalla.

Arjen historiaa voidaan pitää omana tutkimuskenttänä, vaikka se voidaan käsittää myös osana sosiaalishistoriaa. Tutkimukseni sijoittuu osittain myös kulttuuri- ja sotahistorian alueelle. Sotapäiväkirjoja lähteenä käytettäessä tarkka sisällönanalyysi lähiluvun ja vertailun avulla sekä omien päätelmien tekeminen on erityisen tärkeää. Tutkimusta jäsennessäni olen luokitellut merkintöjä ja etsinyt samaan aikaan sekä yhteneväisiä kuvauksia arjesta että yksittäisiä kuriositeetteja. Tekstiä analysoimalla pyrin tiivistämään sotapäiväkirjojen ja niitä tukevan tutkimuskirjallisuuden avulla rintama-arjen oleellisia piirteitä.⁹

Tutkimuksessani tulee jatkuvasti esiintymään käsite arki. Sillä tarkoitan jokapäiväistä elämää, johon myös juhlat ja pyhät joskus kuuluivat. Olennaisia käsitteitä ovat myös sissitoiminta ja kaukopartiointi. Niitä pidetään virheellisesti erityisesti puhekielessä usein samana asiana, vaikka ne ovat käsitteinä ja taktiikoiltaan kaksi eri asiaa. Sissitoiminta on suomalaisessa sotataidossa perinteisesti vihollisen alueella tapahtunutta tavanomaisesta poikkeavaa toimintaa. Siihen on osallistunut rajoitettu, kevyesti varustettu joukko, joka on huolehtinut itse huollostaan. Toiminnan tavoitteena on ollut vihollisen häirintä, kuluttaminen ja sen joukkojen sitominen taisteluun. Suurin ero

---

⁸ Tuunainen 2006, 214.

⁹ Tuomi & Sarajärvi 2018, 78–80; 90.

yleismaailmalliseen sissisotaan on se, että Suomessa sissit olivat Puolustusvoimien omia erikoiskoulutettuja joukkoja.¹⁰

Kaukopartioinnilla tarkoitettiin syvällä vihollisen selustassa tapahtunutta partiotoimintaa, jossa pääasiallisena tehtävänä oli tiedustelu. Jatkosodan aikana siihen kuului usein myös tuhoamis- ja häirintätehtäviä, kuten ansoittamista ja miinoittamista. Se oli yksi tiedustelulaji muiden joukossa, ja niiden kaikkien suorittaminen onnistuneesti edellytti sissikoulutusta. Muita tiedustelulajeja olivat kaukotiedustelu, partiotiedustelu ja väkivaltainen tiedustelu. Sodan aikana ja sen jälkeenkin nämä käsitteet ovat menneet jatkuvasti sekaisin keskenään, ja se täytyy ottaa huomioon myös sotapäiväkirjoja tutkiessa.¹¹

Pataljoonan koko vaihteli 800:n ja tuhannen miehen välillä.¹² Pataljoonat jakautuivat varsinaisiin komppanioihin, joita oli käsittelemässäni sissipataljoonissa jokaisessa kolme. Lisäksi pataljoonaan saattoi kuulua muita osastoja, joita sissipataljoona III:ssa olivat esimerkiksi esikunta, konekiväärikomppania ja kranaatinheitinosasto. Tutkimukseni kannalta ei ole olennaista, mikä oli kunkin osaston vahvuus, mutta on tärkeää ymmärtää niiden kokoluokka.

Olen jakanut tutkielman kolmeen päälukuun, jotka olen järjestänyt sodanaikaiseen tärkeysjärjestykseen. Sen olen päättellyt suoraan sotapäiväkirjoissa esiintyvän materiaalin määrästä: virallisia tehtäviä ja joukkojen liikkeitä käsitellään käyttämässäni lähdemateriaalissa selkeästi eniten, joten ensimmäinen pääluku koskee niitä. Sotapäiväkirjoista löytyy kuitenkin jonkin verran materiaalia myös elämän perustarpeiden täyttämisestä ja joukkojen huoltamisesta. Niitä käsittelen pääluvussa kaksi. Kolmannessa pääluvussa esiin nousee vapaa-ajan vietto rintamalla. Siitä on kaikista vähiten merkintöjä itse sotapäiväkirjoissa, joten lähteitä täytyi etsiä myös muualta. Vapaa-aikaa sotilailla kuitenkin oli, sillä joukko-osastot kiersivät erityisesti hyökkäysvaiheessa etulinjasta taaksepäin lepoon, eikä kukaan ollut jatkuvasti hyökkäyksen kärjessä.

---

¹⁰ Palokangas 2014, 47–48 ja 142.

¹¹ Palokangas 2014, 141–144.

¹² Liimatta 1993, 12–18.

1. Palvelusarki

Arjen virallisin osuus koostui itse sotatapahtumista ja siihen liittyvästä palveluksesta. Tuunaisen artikkelissa kritiikki kohdistuu erityisesti tapahtumahistorialliseen puoleen, sillä joissakin tapauksissa taistelun kiireessä merkintöjä on tehty huolimattomasti tai ne on unohdettu kokonaan. On jopa todennäköistä, että sotapäiväkirjoja on joissakin määrin vääristelty esimerkiksi vihollisen joukkojen määrän tai omien tappioiden suhteen, jotta joukkojen komentajan kunnia olisi säilynyt. Sotapäiväkirjojen pitämisessä, tarkastamisessa ja näiden toimitusten valvonnassa oli paljon joukkokohtaisia eroja.¹³

Tuunainen ei ole viitannut artikkelissaan sissipataljoonien sotapäiväkirjoihin. Vaikka saman sissipataljoonan sisällä olleiden komppanioiden sotapäiväkirjoista on löydettävissä selkeitä yhtymäkohtia, en pidä mahdottomana, että joissakin tapauksissa myös niitä on manipuloitu. Sotilaiden arjen kannalta ei kuitenkaan ole merkityksellistä, kaatuiko taistelussa kaksi vai kolme toveria tai oliko vihollisia sadan sijaan viisikymmentä, ja siksi tapahtumahistoriaa koskevat lähteen epätarkkuudet eivät vaikuta tutkimukseeni.

---

¹³ Tuunainen 2006, 208–210.

1.1. Etumaastoon ja vihollisen selustaan — vartiointi ja partiointi

Kuva 1. ”Käynti Sissipataljoonan uloimassa kenttävartiossa. Lähimpään suomalaisporukkaan matkaa n.25 km. Vartija tähtystyspaikallaan jouluaattona. Jelettijärvi 1941.12.21”. SA-kuva 68501. SA-kuva- arkisto.

Vartiopalvelus oli tärkeä osa sissien arkea. Jonkun piti vartioida jatkuvasti esimerkiksi majoitusalueen ja erilaisten varastojen lähellä. Vartiovuoro kiersi mieheltä toiselle ja vuoroja vaihdettiin tietyin väliajoin. Varmistuksessa olleiden miesten piti pitää huolta siitä, ettei vihollinen pääse yllättämään muiden nukkuessa tai hoitaessa päivän askareita.¹⁴ Oli tärkeää, ettei miehistölle tai varusteille aiheutunut turhaa harmia vain siitä syystä, että vihollinen pääsisi yllättämään vartiointin vähäisyyden tai huolimattomuuden vuoksi. Tällainen yllätyshyökkäys aiheutti onnistuessaan paljon tuhoja.¹⁵

¹⁴ Ks. esim. SissiP I/1. komppania [12.-14.8.1941; 16.8.1941]. SPK 23066; SissiP III/konekiväärikomppania [25.8.1941]. SPK 23102. KA.

¹⁵ SissiP III/1. komppania [10.9.1942]. SPK 23090. KA.

Sotapäiväkirjoissa esiintyy useita erilaisia vartiotyyppejä tavallisen vartiopalveluksen lisäksi: kenttävartio, au- eli aliupseerivartio ja etuvartio.¹⁶ On myös oletettavaa, ettei sotapäiväkirjaa kirjoittaessa ole aina eritelty, minkälaisesta vartiopalveluksesta on kyse ja käsitteet ovat voineet mennä sekaisin. Vartiopalvelusta suorittaneelle sotilaalle ei tuskin ole ollut suurtakaan merkitystä, millä nimityksellä sitä on kutsuttu.

Kenttävartioista lähetettiin yleensä sotapäiväkirjojen perusteella eteenpäin partioita tiedustelemaan lähiympäristöä. Kaukopartiot lähtivät ja tulivat kenttävartioiden kautta. Oli tärkeää tietää, missä kaukopartioita liikkui ja milloin niitä oli odotettavissa saapuviksi, jotta ei erehdyksessä ryhdyttäisi taisteluun omien sotilaiden kanssa. Etuvartio puolestaan oli sotapäiväkirjamerkintöjen perusteella vartioasema, joka on laitettu mahdollisimman lähelle vihollista. Sieltä voitiin kuunnella ja tarkastella vihollisen liikkeitä ja tiedottaa niistä muille joukoille.¹⁷

1.12.

*Pataljoonamme siirtyi Ahvenlahden ja Jelettijärven kylään miehittäen ne, sekä asettaen kenttävartiot etumaastoon KK joukkueet alistettuina kiväärikomppanioihin. Järvikannasten miinoitusta sekä piikkilankaesteiden tekoa asemien suojaksi. Tiukkaa vartiointia, partiohiihtoa sekä varmistusladun hiostoa.*¹⁸

Partiotoiminnasta ja partioiden liikkeistä on paljon merkintöjä sotapäiväkirjoissa, sillä eri kokoisia partioita lähetettiin jatkuvasti tiedustelemaan lähimaastoa. Suurin osa partioista oli pieniä ryhmiä, joita johti yleensä alikersantti. Partioita lähetettiin tiedustelemaan erilaisia kohteita, kuten vihollisen toimintaa tai joukkoja. Koska sotapäiväkirjoissa tiedustelua koskevat käsitteet ovat menneet useasti sekaisin, yksittäisen partion tehtävänä on voinut olla myös vihollisen pesäkkeiden tuhoamista tai taistelua, vaikka sitä ei olisi nimetty varsinaiseksi tuhoamispartioksi. Yleensä partion tehtävä oli kuitenkin havainnoida, ei ottaa tulikosketusta.¹⁹

¹⁶ Ks. esim. SissiP II/3. komppania [14.11.1941]. SPK 23079; SissiP I/3. komppania [31.8.1941]. SPK 23068; SissiP III/konekiväärikomppania [1.12.1941]. SPK 23102. KA.

¹⁷ Ks. esim. SissiP I/3. komppania [4.–5.7.1941]. SPK 23068. KA.

¹⁸ SissiP III/konekiväärikomppania [1.12.1941]. SPK 23102. KA.

¹⁹ Palokangas 2014, 141–143. Ks. myös esim. SissiP I/3. komppania [21.7.1941]. SPK 23068. KA.

Partiotoiminta sijoittui poikkeuksetta kulloisenkin majoitusalueen lähimaastoon ja kesti tunnista muutamaa, korkeintaan seuraavaan aamuun asti. Sitä suoritettiin yleensä kevyessä varustuksessa. Se ei kuitenkaan tarkoittanut, että partiointi olisi ollut aina helppoa ja kevyttä. Sääolosuhteet saattoivat olla kurjat ja partiomatka vaarallinen, jos törmättiin vahingossa vihollispartioon tai vihollisen ansoituksiin.²⁰

Kaukopartiointi ei ollut varsinainen sissipataljoonien tehtävä, sillä siihen oli koulutettu erilliset joukot Päämajan neljään kaukopartiointiosastoon. Koska sissitoiminta oli kuitenkin hyvin olennainen osa kaukopartiointia, myös sissipataljoonista lähetettiin kaukopartioita vihollisen selustaan. Kaukopartioidenkin ensisijainen tehtävä oli tiedustelu, mutta siihen liittyi usein myös sissitoiminnalle tyypillisiä häirintä- ja hävitystehtäviä, kuten huoltokeskusten ja -teiden tuhoamista tai vangin sieppausta. Vihollisen selustassa pyrittiin aiheuttamaan turvattomuuden tunnetta, joten sissitoimintaa voidaan kutsua jopa psykologiseksi sodankäynniksi. Varsinainen taistelutoiminta ei kuitenkaan sopinut pienille partioille, sillä ne eivät kyenneet pitkiin tulitaisteluihin ja sellaiseen jouduttaessa tilanteesta pyrittiin irtaantumaan nopeasti.²¹

Sotapäiväkirjoihin on merkitty kaukopartion lähtöpäivä, -aika, partion johtajan nimi ja tehtävä. Vastaavasti on merkitty myös partion paluupäivä ja tieto siitä, oliko tehtävä onnistunut. Partiomatkan sisällöstä ei ole merkintöjä, mutta ei ole syytä olettaa, että ne olisivat poikenneet suuresta kokonaiskuvasta. Sissipataljoonista tehdyt kaukopartiomatkat eivät olleet yleensä muutamaa päivää pidempiä.²² Osasto Marttinan partiokertomuksista välittyy matkan raskaus pitkin välimatkoineen ja tehtävän suorittamisessa kohdatut vaikeudet, mutta myös tavallisia arjen toimia, kuten kahvin keittoa ja ruokailua.²³

²⁰ Ks. esim. SissiP I/3. komppania [7.8.1941]. SPK 23068. KA; SissiP III/1. komppania [27.4.1942 ja 11.5.1942]. SPK 23089. KA.

²¹ Palokangas 2014, 142–147 ja Janhila 2010, 15–17.

²² Ks. esim. SissiP II/3. komppania [27.9.1941–28.9.1941]. SPK 23079, ja SissiP III/1. komppania [1.9.1942–3.9.1942]. SPK 23090. KA.

²³ Ks. esim. Janhila 2010, 202–203; 207; 306; 315.

1.2. Koulutusta ja työpalvelusta

Jatkosodan sissitoiminnalle saatiin perusta talvisodan kokemuksista ja välirauhan aikaisesta toiminnasta. Sen lisäksi, että sissipataljoonat järjesteltiin uudelleen kolmeksi pataljoonaksi viiden sijasta, miehiä haluttiin myös kouluttaa tehtäviinsä. Jatkosota alkoi kuitenkin miehistön koulutuksen kannalta liian aikaisin. Määrätietoista sissikoulutusta ei ollut ehditty aloittaa, ja näin ollen yhdelläkään sissipataljoonalla ei todellisuudessa ollut sissitoiminnan edellyttämää erikoisosaamista. Ainoastaan kolmannen sissipataljoonan miehistö oli tottunut eräolosuhteisiin. Lisäksi välirauhan aikana tehdyt suunnitelmat uuden sodan varalta koskivat sissien osalta pääosin puolustustoimia. Kun jatkosota alkoi ja lähdettiin voimakkaaseen hyökkäykseen, sissejä täytyi yrittää kouluttaa myös rintamalla.²⁴

Erilaiset tiedustelutehtävät, kuten kaukopartiointi, vaativat sissitoimintakoulutusta. Välirauhan aikana ehdittiin kouluttaa noin 150 varsinaista kaukopartiomiestä, mutta heidät sijoitettiin pääasiassa kesällä 1940 perustettuihin tiedustelutoimiston kaukopartiointiosastoihin. Syksyllä 1941 Savukoskelle perustettiin koulutuskeskus, jossa päällystölle ja miehistölle annettiin sissitoiminta- ja kaukopartiointikursseja. Samaan aikaan käytiin kuitenkin hyökkäyssotaa, joten ylimääräisiä miehiä, jotka koulutuskeskukseen olisi voinut lähettää, ei juurikaan ollut.²⁵

Koulutusta koskevien merkintöjen määrä sotapäiväkirjoissa vaihtelee. Esimerkiksi sissipataljoona III:n esikunnan sotapäiväkirjassa (23089) ei aikavälillä 16.4.–24.8.1942 mainita ainuttakaan koulutus- tai harjoitustapahtumaa ja vastaavasti saman pataljoonan kranaatinheitinosaston sotapäiväkirjassa (23104) aikavälillä 30.6.–13.7.1942 päivien sisältö on hyvin koulutuspainotteista. Eri yksiköt olivat erilaisissa tilanteissa, kaikkia koulutustapahtumia ei välttämättä ole merkitty ylös, ja koulutuksen aiheet jäivät sotapäiväkirjoissa usein mainitsematta.²⁶

---

²⁴ Palokangas 2014, 134–144.

²⁵ Palokangas 2014, 141–145.

²⁶ SissiP III/esikunta [16.4.–24.8.1942]. SPK 23089. KA; SissiP III/kranaatinheitinosasto [30.6.–13.7.1942]. SPK 23104. KA.

Erityisesti heti perustamisen jälkeisinä päivinä koulutusta oli koskien esimerkiksi aseiden käsittelyä. Tavallisessa rintama-arjessa koulutusta oli vaihtelevasti, ja on luonnollista, että silloin, kun taisteltiin rintamalla, harjoituksiin ei ollut aikaa samalla tavalla.²⁷

Koulutuksen yksi ilmenemismuoto rintamalla oli erilaiset, pari tuntia kestäneet harjoitukset. Harjoitusten varsinaisesta sisällöstä on harvoin mainintoja, eniten merkinnöissä esiintyy vain yleisesti ”maastoharjoitus” tai pelkkä ”harjoitus”. Vaikka harjoitusten tarkoituksena oli kouluttaa joukoista entistä parempia, ne toivat myös täytettä päiviin, jolloin ei oltu taistelemassa eturintamalla.²⁸ Rintamalla käytettiin koulutusmuotona myös tavanomaisia luentoja ja oppitunteja, joiden aiheena oli esimerkiksi lähitaistelua ja ansoittamista.²⁹

Koulutuksen ohella lepopäivinä sekä erityisesti asemasodan aikana päivärytmiin kuului olennaisena osana työpalvelus. Sen toteutusmuotoja oli monia erilaisia puiden ajosta siltojen ja piikkilankaesteiden rakennukseen ja leirialueen kunnostukseen. Sotilaat pitivät itse huolta elinympäristöstään ja asumuksiensa kunnosta, olivat ne sitten teltoja, pesäkkeitä tai jonkin kylän taloja. Työpalveluksesta on sotapäiväkirjoissa paljon merkintöjä, ja yleensä on myös mainittu, mitä työtä on tehty.³⁰

27.5. Keskiviikko.

*Puolen päivän jälkeen menivät I, II ja III joukkueen pojat tie- ja siltatöihin.*³¹

Erilaiset rakennustyöt kuuluivat olennaisesti arkeen ja niistä on paljon mainintoja jokaisessa käyttämässäni sotapäiväkirjassa. Rintamalinja ei osunut aina alueelle, jossa oli valmis tie ja sillat vesistöjen ylitykseen. Tiet ja sillat olivat olennaisia niin liikkumisen kuin huollon suorittamisen kannalta, ja siksi niitä piti rakentaa ja pitää kunnossa.³² Koska huoltoteiden katkaisu vihollisen puolella kuului erityisesti

²⁷ Ks. esim. SissiP II/3. komppania [8.7.1941 ja 10.7.1941]. SPK 23079. KA.

²⁸ Ks. esim. SissiP I/3. komppania [29.6.1941-1.7.1941]. SPK 23068. ja SissiP II/1. komppania [7.7.1941-8.7.1941]. SPK 23077. KA.

²⁹ Ks. esim. SissiP II/3. komppania [11.7.1941 ja 12.7.1941]. SPK 23079. KA, ja SissiP III/1. komppania [25.9.1942]. SPK 23090. KA.

³⁰ Ks. esim. SissiP II/3. komppania [16.1.1942-27.1.1942]. SPK 23079. KA, ja SissiP I/1. komppania [8.1.1942 ja 11.1.1942]. SPK 23066. KA.

³¹ SissiP III/1. komppania [27.5.1942]. SPK 23089. KA.

³² Ks. esim. SissiP III/1. komppania [3.6.1942]. SPK 23089. KA; SissiP II/3. komppania [15.10.1941]. SPK 23079. KA.

kaukopartioiden häirintätehtäviin, voidaan olettaa, että neuvostosotilaat pyrkivät tekemään samoin myös suomalaisjoukkojen huoltoteille.³³

1.3. Marssit kevyen jalkaväen tapaan

27.6.41

*Klo 10 Tuli esikunnasta käsky valmistautua marssille. Klo 1 lähti komppania marssille tavoitteena Hattuvaara tämä pitkä 40km marssi oli raskas täysissä varustuksissa marssia mutta hyvin siitä kumminkin porukka selvisi väsyneitä oli mutta tulivat sitte jälkeen vähän ja oli komppania kokonaisuuksineen Hattuvaarassa 28.6.-41 klo 18 ja sai suurin osa heti kylpiä komppaniasta.*³⁴

Sotapäiväkirjojen perusteella valtaosa sotilaiden arjesta kului paikasta toiseen jalkaisin siirtymiseen, eli marssimiseen. Pitkiä matkoja taitettiin myös autojen kyydissä tai junalla. Pääasiassa merkintöjen perusteella siirtymiset on kuitenkin suoritettu jalkaisin riippumatta siitä, oliko matkalla pituutta kolme vai kolmekymmentä kilometriä.³⁵

Sissit olivat tarkoitettu käytettäväksi sodassa kevyen jalkaväen tapaan, jotta liikkuminen olisi mahdollisimman vaivatonta, ja siksi heillä ei ollut raskasta aseistusta tai muita kantamuksia perusyksiköissään toimiessaan. Pataljoonan perässä kulki hidas kuormasto, jossa kuljetettiin komppanian varusteita ja kalustoa. Esimerkiksi erillistä huoltokomppaniaa sissipataljoonilla ei ollut lainkaan.³⁶

---

³³ Palokangas 2014, 142–143.

³⁴ SissiP I/1. komppania [27.6.1941]. SPK 23066. KA.

³⁵ Ks. esim. SissiP III/kranaatinheitinosasto [19.6.1941 ja 29.7.1941]. SPK 23104. KA.

³⁶ Palokangas 2014, 138.

Kuva 2: ”Luutnantti Kokko sissitamaineissaan”. SA-kuva 108091. SA-kuva-arkisto.

Luutnantti Kokko oli jatkosodassa sissipataljoona I:n 1. komppanian päällikkö. Hänen nimensä nousee esiin jatkuvasti komppanian sotapäiväkirjan merkinnöissä.³⁷ Kyseistä SA-kuvaa varten on todennäköisesti poseerattu, sillä taustalla ei ole minkäänlaisia häiriötekijöitä eikä Kokolla ole suomalaissotilaalle tyypillistä reppua selässään.³⁸ Kuvasta voidaan kuitenkin tehdä huomio siitä, että sissien varustus oli johtajia myöten hyvin kevyt ja esimerkiksi kypärät oli karsittu pois. Kokko oli upseeri, joiden varustus

³⁷ Ks. esim. SissiP I/1. komppania [5.-7.7.1941]. SPK 23066. KA.

³⁸ Ks. esim. kuvat 81343; 112070; 112094. SA-kuva-arkisto.

oli yleensä joukko-osastosta riippumatta kevyt, mutta sissipataljoonissa kevyt varustus koski kaikkia.³⁹

Partio- ja kaukopartiomatkat suoritettiin pääasiassa jalkaisin ja talvella hiihtäen, ja niiden pituus saattoi olla jopa satoja kilometrejä. Kaukopartiomatkalla sotilaat kantoivat yleensä mukanaan kaiken tarvitsemansa, ja erityisesti alkumatkasta kantamukset saattoivat olla hyvinkin raskaat, jos mukana oli usean viikon muonat. Vihollisen partioon tai muihin joukkoihin törmätessä jouduttiin joskus juoksemaan tai hiihtämään pakoon, eikä pysähtymismahdollisuutta ollut, jos ei halunnut jäädä kiinniotetuksi.⁴⁰ Sotilaiden jalat olivat kovilla, eikä rakoilta ja hiertymiltä välttytty edes tavallisilla marsseilla, kuten alla oleva merkintä antaa ymmärtää.

29.4.42 Keskiviikko.

*Täällä on smt levähdetty ja kuivailtu vehkeitään itse kukin, odotamme lisää tietoja. – Monet ovat jalkavaisia marssin jälkeen. 43:lla miehellä oli jalat rikki. Illalla toisen komppanian hev. miesten kanssa hevosmiehet lähtivät matkaan.*⁴¹

---

³⁹ Ks. esim. kuvat 24775; 31048; 77673. SA-kuva-arkisto.

⁴⁰ Palokangas 2014, 146.

⁴¹ SissiP III/1. komppania [29.4.1942]. SPK 23089. KA.

2. Elämän perustarpeet

Ihminen ei kykene elämään ilman ruokaa, juomaa, lepoa ja riittävää hygieniasta huolehtimista. Vaikka rintamalla elämän perustarpeet olivat selkeästi toissijainen asia maanpuolustamistehtävien jälkeen, niistä pyrittiin nähdäkseni pitämään huolta mahdollisimman hyvin. Oli tärkeää, että rintamamiehet olivat taistelukykyisiä ja jaksoivat suorittaa tehtävänsä parhain mahdollisin lopputuloksin.

2.1. Kuivamuonaa ja riistaa

Tavallisista ruokailutapahtumista kertovia merkintöjä esiintyy sotapäiväkirjoissa silloin tällöin samoin kuin mainintoja kahvin tai teen keittämisestä.⁴² ”Armeija marssii vatsallaan” on yleinen sanonta, joka piti myös jatkosodassa paikkansa. Puolustusvoimat pyrki pitämään huolta sotilaidensa ravinnon saannista, koska se oli myös heidän etunsa mukaista. Sotapäiväkirjoissa ei esiinny mainintoja nälän näkemisestä, mutta se voi kuulua myös asioihin, joista ei saatu tai haluttu kirjoittaa.

Rintamaruokailusta esiintyy pääasiassa kahdenlaisia merkintöjä. Suurin osa niistä kertoo, että ruoka on tuotu sotilaiden luo tai sotilailla on ollut ruokailu marssimatkan varrella, eli ruokaa ei ole valmistettu itse. Muutamassa merkinnässä mainitaan ”kuivamuona” tai ”muona”, jolloin sotilaat ovat valmistaneet ruoan itse loppuun.⁴³ Ruoan toimittamisesta on useita kuvia erilaisista joukko-osastoista SA-kuva-arkistossa. Yleisimmät toimitustavat ovat olleet niiden perusteella hevosella vetäminen ja lentokoneesta pudottaminen. Muonan pudottaminen lentokoneesta liittyi yleensä erityisesti kaukopartioiden täydennyksiin, jolloin oli kyse kuivamuonasta ja säilykkeistä.⁴⁴

⁴² Ks. esim. SissiP II/1. komppania [1.7.1941]. SPK 23077. KA; SissiP III/kranaatinheitinosasto [29.7.1941]. SPK 23104. KA.

⁴³ Ks. esim. SissiP I/3. komppania [11.7.1941]. SPK 23068. KA; SissiP III/esikunta [10.7.1941]. SPK 23080. KA.

⁴⁴ Ks. esim. kuvat 28350, 30618, 61003 ja 101886. SA-kuva-arkisto.

20.6.42. Lauvantai.

Ilma tätäpäivää vasten yön sateinen. Samoin tämä päivä. Iltasella selveni. Komppanialla hyvä kala-onni saaden saaliiksi yli 9kg hauen kymmenittäin taimenia ja järviilohta. Komppania siltatöissä.⁴⁵

Kalastus oli paitsi ajanvietettä, myös tapa hankkia lisää ravintoa ja monipuolisuutta siihen. Erityisesti sissipataljoona III:n sotapäiväkirjoista kesältä 1942 löytyy useita mainintoja kalastamisesta ja saaliin määrästä. On kuitenkin otettava huomioon, että muut sissipataljoonat oli jo lakkautettu tähän mennessä, joten kalastuksen määrän vertailua niiden välillä ei voida suorittaa. Asemasodan aikana vakiintuneet rintamalinjat tarjosivat vesistöjen lähelle asetetuille joukoille mahdollisuuden laskea vesille verkkoja ja muita pyydyksiä. Edellisenä kesänä, hyökkäysvaiheen aikana, kalastamiseen ei ollut aikaa eikä mahdollisuuksia satunnaisia ongella käyntejä lukuun ottamatta.⁴⁶

Metsästämisestä ja muusta riistan hankinnasta merkintöjä ei puolestaan juurikaan ole. Ainoa esiin tullut tapaus on sissipataljoona II:n 1. komppanian menestyksekkäs hirvenmetsästys elokuun lopusta 1941.⁴⁷ Taustalla vaikuttaa hirvenmetsästyksen vaadittu joukkojen määrä. Kalastamaan voitiin lähettää muutaman miehen partio, kun taas hirvijahti vaati kymmeniä miehiä onnistuakseen. Todennäköistä on, että metsästystä ja myös kalastusta harrastettiin vapaa-ajalla yksin tai pienissä ryhmissä ilman, että se kuului päiväohjelmaan.

Yksi tapa ravinnon ja muiden tarvikkeiden hankkimiseen oli vihollisen varastojen haltuunotto. Kun vihollinen joutui perääntymään taistelun tieltä, erilaisia varastoja päätyi toisen osapuolen haltuun. Omat varastot pyrittiin tuhoamaan mieluummin kuin jättämään ne vihollisen käsiin. Partiomatkoilta saaduilta vangeilta voitiin myös saada tietoa mahdollisista varastoista, jotka vihollinen oli joutunut jättämään. Parhaassa

⁴⁵ SissiP III/1. komppania [20.6.1942]. SPK 23090. KA.

⁴⁶ Ks. Esim. SissiP III/1. komppania. [20.6.1942 ja 12.7.1942] SPK 23090. KA.

⁴⁷ Sissi P II/1. komppania. [29.8.1941 ja 30.8.1941]. SPK 23077. KA.

tapauksessa varastot olivat täynnä hyötytavaraa, ja tällöin valloitusta saatettiin jopa juhlistaa.⁴⁸

11.8.41.

*Huilasimme ja korjasimme aseitamme. Olimme varmistuksessa (saimme ryssältä jauho varaston ja paistelimme räiskäleitä).*⁴⁹

2.2. ”Yöpyminen taivasalla rakovalkean ääressä” — Lepo

Lepo ei sotilastermistössä tarkoita vapaa-aikaa tai nukkumista. Etulinjasta lepoon siirryttäessä suoritettiin usein sotapäiväkirjamerkintöjen perusteella työpalvelusta tai osallistuttiin koulutuksiin. Sotilaiden piti pitää itse huolta majoitusalueesta ja aseista, ja on ilmeistä, että etulinjassa taistelleilla ei ollut siihen aikaa. Vaikka levossa ei yleensä jouduttu varsinaisesti taistelemaan, sota oli silti jatkuvasti läsnä. Olemassa oli aina riski siitä, että esimerkiksi vihollisen tykistökeskitys osuu majoitusalueelle ja aiheuttaa tuhoja niin kalustolle kuin miehistölle. Vaikka lepo ei ollut varsinaista lorvintaa, levossa olevilla oli todennäköisesti enemmän aikaa nukkumiseen etulinjaan verrattuna.⁵⁰

Unen määrä ja laatu vaihtelivat rintamaolosuhteissa suuresti. Sotapäiväkirjoissa ei yleensä mainita suoraan, kuinka pitkät yöunet komppania milloinkin sai. Kesäkuun puolessa välissä 1941, kun varsinainen sota ei ollut vielä alkanut ja joukkoja vasta kerättiin kokoon, sotilailla on ollut säännöllinen päivärytmi, joka on myös kirjattu tarkasti ylös esimerkiksi sissipataljoona I:n 3. komppanian sotapäiväkirjassa. Rytmi on kuitenkin ainakin joissain määrin hajonnut rintamalle lähdetessä, sillä paikasta toiseen

⁴⁸ Ks. Esim. Sissi P III/Esikunta. [6.7.1941 ja 8.7.1941]. SPK 23089. KA; SissiP III/1. komppania [28.4.1942] KA.

⁴⁹ SissiP I/1. komppania [11.8.2941]. SPK 23066. KA.

⁵⁰ Ks. esim. SissiP I/3. komppania [25.7.941]. SPK 23068. KA; SissiP III/esikunta[13.7.1941]. SPK 23080. KA.

siirryttiin myös öisin. Varmistusta suoritettiin kellon ympäri ja taistelun osuessa kohdalle asemia piti puolustaa kellonajasta riippumatta.⁵¹

Merkinnöissä mainitaan usein, jos yö tai päivä on ollut rauhallinen.⁵² Vaikka rauhallinen yö ei automaattisesti tarkoita sitä, että kaikki nukkuvat hyvin ja riittävän paljon, voidaan kuitenkin päätellä, että rauhallinen yö aiheuttaa huomattavasti vähemmän stressiä kuin jatkuva taistelu.

26.6.

Sää edelleen kaunis.

*Raskaan marssin jälkeen yöpyminen taivasalla rakovalkean ääressä n. 11km päässä Tuupovaaran K.K:ta. Klo 14.30 lähtö Tuupovaaraan.*⁵³

Majoitustyypeistä kaikista useimmin sotapäiväkirjoissa on merkintöjä telttamajoituksesta. Teltoihin majoittuminen oli käytännöllistä, sillä teltassa oltiin suojassa säältä. Niissä voitiin myös lämmittää kamiinaa, jotta varusteita saatettiin kuivattaa ja nukkumalämpötila olisi mukava.⁵⁴

Erityisesti sodan alkuvaiheen sotapäiväkirjamerkinnöissä nukkumapaikkoina mainitaan teltojen lisäksi taivasalla yöpyminen. Merkintöjen perusteella sissipataljoonien miehistö ei kantanut teltoja marsseilla. Jatkuva liikkeessä ollessa hidas kuormasto tai huolto-osasto ei aina pysynyt joukkojen perässä. Tällöin oli yövyttävä niiden varusteiden kanssa, mitä komppanialla tai pataljoonalla oli mukanaan.⁵⁵

Sotapäiväkirjoissa on myös merkintöjä ja viittauksia talomajoitukseen. Se tarkoitti yleensä Puolustusvoimien valmiiksi osoittamaa lyhytaikaista majoittumista jossakin talossa. Talomajoitus oli täysin riippuvaista siitä missä joukot liikkuvat, sillä majoituksessa käytetyt talot kuuluivat yleensä hylättyihin tai miehitettyihin kyliin.⁵⁶

27.1.

⁵¹ Ks. esim. SissiP I/3.komppania [29.6.1941-3.7.1941 ja 24.9.1941]. SPK 23068. KA.

⁵² Ks. esim. SissiP III/kranaatinheitinosasto [30.7.1941]. SPK 23104. KA; SissiP II/1. komppania [3.2.1942]. SPK 23077. KA.

⁵³ SissiP II/3. komppania [26.6.1941]. SPK 23079. KA.

⁵⁴ Ks. esim. SissiP I/3. komppania [27.5.1941]. SPK 23068. KA; SissiP I/1. komppania [5.1.1942]. SPK 23066. KA.

⁵⁵ Ks. esim. SissiP I/3. komppania [28.8.1941]. SPK 23068. KA; SissiP II/3. komppania [26.6.1941]. SPK 23079. KA.

⁵⁶ Ks. esim. SissiP I/1. komppania [12.12.1941]. SPK 23066. KA; Sissi PII/1. komppania [4.2.1942]. SPK 23077. KA.

Sää pilvinen.

*Saatiin komentokorsu valmiiksi ja muutettiin siihen asumaan.*⁵⁷

Myös sissipataljoona II:n 3. komppanian sotapäiväkirjan majoituspaikan merkinnöistä voidaan päätellä sodan luonteen muuttuminen. Kun hyökkäysvaihe päättyi ja rintamalinja vakiintui, alettiin myös rakentaa pysyvämpiä majoitusrakennelmia: korsuja. Ne olivat kallioon tai maahan kaivettuja pesäkkeitä, joissa oli majoitustilan lisäksi yleensä paikka yhdelle tai useammalle aseelle.⁵⁸ Kun asemasotavaihe jatkui ja samoilla majoitusalueilla vietettiin paljon aikaa, korsuista tehtiin mahdollisimman viihtyisiä sisustuksen ja valaistuksen avulla.⁵⁹ Korsujen viihtyisyys tai kolkkous ei käy ilmi sotapäiväkirjoista, ja esimerkiksi sisustuksesta ei ole mainintoja.

2.3. Hygienian hoitoa saunoissa

Vaikka oltiin rintamalla, hygieniasta pidettiin huolta. Pian liikekannallepanon jälkeen järjestettiin varsinaiset lääkärintarkastukset, jotta rintamalle ei olisi lähtenyt tehtäväänsä kyvyttömiä sotilaita. Sairauksien leviäminen olisi heikentänyt myös koko joukko-osaston toimintakykyä, ja siksi lääkärit esimerkiksi rokottivat sotilaita sairauksia vastaan. Sotapäiväkirjoissa ei mainita, mitä tauteja vastaan rokotettiin, mutta merkintöjä kyseisestä toimituksesta on useita.⁶⁰

9.7.

Sää kaunis.

*Aamupäivällä: kiv. puhdistusta, uintia ja pyykinpesua. Iltapäivällä kova ukonilma ei palvelusta.*⁶¹

Saunominen oli paras keino itsensä puhtaana pitämiseen ja kylpemässä käytiin sotapäiväkirjamerkintöjen perusteella paikoittain jopa viikoittain.⁶² Joukkojen

⁵⁷ SissiP II/3. komppania [27.1.1942]. SPK 23079. KA.

⁵⁸ Oinonen & Tolmunen 2005, 168.

⁵⁹ Hagelstam 2018, 42.

⁶⁰ Ks. esim. SissiP III/esikunta [26.6.1941]. SPK 23080, ja SissiP III/1. komppania [5.6.1942]. SPK 23089. KA.

⁶¹ SissiP II/3. komppania [9.7.1941]. SPK 23077. KA.

hygieniasta huolehtiminen oli tärkeää, jotta erilaiset kulkutaudit tai loiset eivät olisi päässeet leviämään holtittomasti ja vaikeuttaneet näin rintama-arkea. Pitkän marssin tai rankan viikon jälkeen saunassa käynti saattoi olla sotilaille myös tapa rentoutua. Erityisesti silloin, kun sotapäiväkirjan kirjoittaja on ollut hyvä tarinankertoja, merkinnöissä korostuu onnellisuus saunaan pääsemisestä. Asemasodan jatkuessa yksiköille rakennettiin myös omia saunoja tai niitä siirrettiin paikasta toiseen⁶³.

20.4.1942 Maanantai.

*-- Kylvimme mekin ensikerran uudessa saunassa ja hyvä tämä laitos tuntui olevankin.*⁶⁴

Kesäisin käytiin myös uimassa koko komppanian voimin jopa kesken päivän, jos tilanne sen salli. Viileä vesi tarjosi helpotusta rankan marssimisen aiheuttamaan hikoiluun ja vaikka saunaan ei olisi päästy, uimisesta oli tuskin ainakaan haittaa hygienialle. Uinti on myös hyvin kokonaisvaltaista liikuntaa, joten se on tarjonnut hyvää lihashuoltoa marssien välillä.⁶⁵ SA-kuvien perusteella joissakin yksiköissä on järjestetty myös uintikilpailuja, mutta sissipataljoonista tällaista kuvamateriaalia ei ole⁶⁶.

---

⁶² Ks. esim. SissiP III/1. komppania [11.7.1942 ja 18.7.1942]. SPK 23089. KA.

⁶³ Ks. esim. SissiP II/3. komppania [31.1.1942]. SPK 23077. KA; SissiP I/1. komppania [12.2.1942]. SPK 23066. KA.

⁶⁴ SissiP III/1. komppania [20.4.1942]. SPK 23089. KA.

⁶⁵ Ks. esim. SissiP III/1. komppania [12.7.1942]. SPK 23089. KA. Ks. myös esim. kuvat 27269 ja 161582. SA-kuva-arkisto.

⁶⁶ Ks. esim. kuvat 30822, 96676 ja 99058.

3. Vapaa-aika

Vapaa-aikaa käsitellään sotapäiväkirjoissa selvästi vähiten. Koska sotapäiväkirja oli virallinen tapa pitää yllä tietoa siitä, mitä joukko-osastossa on tapahtunut, useimmiten palvelusarjen ulkopuoliset asiat eivät ole olleet olennaisia kirjoittaa. Kuva arjesta jää kuitenkin varsinkin asemasotavaiheen ajalta vajaaksi, jos vapaa-aikaa ei käsitellä. Siksi erityisesti vapaa-aikaa tutkiessani olen etsinyt tietoa myös muualta ja muista joukko-osastoista. On selvää, että sotilaiden vapaa-aikaa tutkittaessa sotapäiväkirjat eivät tarjoa tarpeeksi materiaalia, jonka perusteella voitaisiin tehdä tarkkoja päätelmiä arjen kulusta.

Sotapäiväkirjamerkinnot kertovat osaltaan paljon myös kirjurin luonteesta. Osa käsittelemistäni päiväkirjoista on kirjoitettu hyvin asiallisesti ja vain välttämättömät asiat sisältäen. Muutaman kirjurin kirjoitustyyli on kuitenkin ollut lakea, jopa tarinallinen. Heidän merkinnöistään käy ilmi muita useammin esimerkiksi tunnetiloja ja yksityiskohtia, joita juuri kyseinen persoona on pitänyt tärkeänä. Heidän ylläpitämässään sotapäiväkirjoissa esiintyy muita useammin myös vapaa-aikaan viittaavia merkintöjä.

18.5.42 Maanantai.

Aamulla aikaiseen tapahtui loukkaantuminen varomattoman ampumaseen käsittelyn takia, stm Lusminki oli nim. ottanut lääk. miehen pistoolin pöydältä ja raplaillut sitä seurauksella, että ase laukesi ja kuula meni alik. Riikolan pakalihaksen läpi, Hermoilin selkää jääden sinne. Heidät kuljetettiin heti venheellä Kallion kenttävartiolle päin niin etäälle kuin vengeellä pääsi, ja siitä edelleen hevosilla Närkoon ja Kaukasiin sairaalaan. Vammat eivät olleet kuitenkaan hengenvaarallisia.⁶⁷

---

⁶⁷ SissiP III/1. komppania [18.5.1942]. SPK 23090. KA.

3.1. Viihdettä ja puhdetöitä

Vapaa-aikaa vietettiin rintamalla monin eri tavoin. Toiset sotilaat viihtyivät paremmin yksin, toiset taas kaipasivat juttukaveria tai ryhmän tukea. Siksi myös aktiviteetit ovat olleet sotilaiden keskuudessa hyvin erilaisia. Toisinaan ne olivat myös hyvin arkisia, kuten Sissipataljoona II:n 1. komppanian sotapäiväkirjamerkintä osoittaa.

23.8.

Ei erikoista.

*Vapaa-aikaansa komppania käytti kalastukseen ja kylpemiseen sekä varusteiden kunnostamiseen ja pesuun.*⁶⁸

Radiot olivat rintamalla merkittäviä taistelutoiminnan ohella myös viihdyttäjinä ja joukon yhdistäjinä. Yleisradio järjesti kerran viikossa asemiesiltoja, joissa artistit ja muut taiteilijat esiintyivät Helsingin Messuhallissa. Lähetys välitettiin suorana radioon ja näin myös korsuissaan ja teltoissaan olleet rintamamiehet saivat yhteisöllisyyden kokemuksia voidessaan kuunnella yhdessä samaa ohjelmaa kuin perheet kotona. Radion kautta lähetettiin niin uutisia ja presidentin puheita kuin musiikkia ja terveisiäkin.⁶⁹

Radion kuuntelusta viihdemielessä ei ole merkintöjä sotapäiväkirjoissa, mutta SA-kuva-arkistossa on useita kymmeniä kuvia, joissa kuunnellaan tai tuotetaan erilaisia ohjelmia. Radiot olivat rintamalla hyvin haluttuja, mutta niitä ei ollut aina helposti saatavilla. Kuva-arkistossa on useita kuvia joulupukista jakamassa niitä joululahjaksi. Kuvatekstien perusteella radio oli paras mahdollinen lahja korsuun, jossa sitä ei vielä ollut.⁷⁰

Puhdetöitä on tehty rintamilla aina. Asemasotavaihe tarjosi siihen erinomaisen mahdollisuuden, koska valtaosa päivistä ja vapaa-ajasta kului lähinnä korsuissa tai juoksuhaudoissa istuen. Puhdetyö saattoi olla oikeastaan mitä tahansa sormuksesta huonekaluihin. Niiden tekeminen oli sotilaille tapa unohtaa sota ja saada jotain

⁶⁸ SissiP II/1. komppania [23.8.1941]. SPK 23077. KA.

⁶⁹ Niiniluoto, ”Sotavuosien 1939-1945 viihdytystoiminta loi uskoa valoisampaan huomiseen”. Elektr. aineisto.

⁷⁰ Ks. esim. kuvat 67902, 60693, 72171 ja 93468. SA-kuva-arkisto.

tekemistä niin käsille kuin aivoillekin, sillä puukolla vuoleskelu vaatii tarkkaa keskittymistä. Rintamamiehet olivat usein kotoisin maalta, ja puutöiden teko oli tuttua ja turvallista. Veistelyä ei harrastettu vain mielenterveyden edistämiseksi ja tekemisen puutteeseen, sillä usein tehtiin käyttötavaraa joko rintamalle tai kotiin. Puhdetyöt olivat myös sodanjohdolle mieluinen vapaa-ajanviettomuoto, sillä se oli edes jollain tapaa järkevää puuhaa verrattuna kortinpeluuseen tai juopotteluun.⁷¹

6.9.42. Sunnuntai.

*Komppania levossa. Illalla saimme uutiset tuoreina, sillä kovan aallokon takia oli vene uponnut ja posti sekä postimiehet olivat märkiä.*⁷²

Sotapäiväkirjoissa on muutamia merkintöjä kenttäpostin toiminnasta.⁷³ Kirjeiden kirjoittamisesta tuli tapa pitää yhteyttä kotiin jo heti sodan alussa. Sotilaat kirjoittivat usein ympäristöstä ja kulttuurista, jossa joukko-osasto liikkui, ja vertasivat niitä tuttuihin kotioloihin. Koska jokainen sotilas kirjoitti henkilökohtaiset kirjeensä, ei voida kuitenkaan yleistää kaikkien toimineen samoin tavoin.⁷⁴

Kirjeitä ei käytetty vain kuulumisten vaihtoon, sillä moni kävi kirjeiden välityksellä koulua. Varsinaisen koulunkäynnin järjestäminen rintamalla oli hankalaa, mutta paikoin perustettiin myös rintamakouluja, joissa käytiin kerran viikossa. Nuoret sotilaat suorittivat jatkosodan aikana esimerkiksi lukio-opintoja innokkaasti, ja vapaa-aikaa käytettiin ahkeraan opiskeluun. Ylioppilaskirjoituksia ei ehditty järjestää vielä sissipataljoonien toimintavuosina, mutta sekään ei estänyt ylioppilaslakin saamista. Moni pääsi ylioppilaaksi aikaisemman osaamisensa perusteella.⁷⁵

⁷¹ Lindstedt 2019, 43–45.

⁷² SissiP III/1. komppania [6.9.1942]. SPK 23090. KA.

⁷³ Ks. esim. SissiP III/konekiväärikomppania [27.6.1941]. SPK 23102; SissiP II/3. komppania [7.7.1941]. SPK 23079. KA.

⁷⁴ Hagelstam 2018, 32–35.

⁷⁵ Talvitie 2017, ”Kokelaat pois tulilinjalta – ylioppilaskirjoitukset rintamalla”. Elektr. aineisto.

3.2. Hiihtoammuntaa ja suksiharjoituksia

Suomalaisessa historiankirjoituksessa on ollut tapana yhdistää erityisesti toisen maailmansodan ajalta toisiinsa sota ja urheilu. Lauri Pihkala⁷⁶ rinnasti ne jopa kaksoisveljiksi. Suomalaisten katsotaan usein urheilleen lisätäkseen puolustuskykyään. Erityisesti talvisodassa suomalaisten hiihtotaito osoittautui niin merkittäväksi, että se sai ulkomaalaisessa lehdistössä jopa myyttisiä piirteitä. Sotilaat halusivat olla hyviä urheilijoita ja urheilijat hyviä sotilaita, ja siksi urheilu oli myös merkittävä osa rintamarkea.⁷⁷

---

⁷⁶ Lauri Pihkala oli menestynyt suomalainen urheilija, yleisurheiluvalmentaja ja palloilun sekä hiihtokulttuurin kehittäjä. Hän toimi sotaministeriön palveluksessa 1918-1921 kehittäen suomalaissotilaiden urheiluominaisuuksia ja ”puolustuskuntoisuutta” muun muassa itse kehittelemänsä lajin, pesäpallon, avulla. Klemola, ”Pihkala, Lauri (1888-1981)”. Elektr. aineisto.

⁷⁷ Kokkonen 2014, 43–48.

Kuva 3: ”Sissipataljoona 2. hiihtoammuntakilpailusta: Sissejä ladulla.” SA-kuva 73283 SA-kuva-arkisto.

SA-kuva-arkistossa on paljon kuvamateriaalia erilaisista urheilutapahtumista. Kilpailuja järjestettiin jatkuvasti erilaisissa yksiköissä ja erilaisten joukko-osastojen välillä. Kuvassa ilmenevä urheilumuoto, hiihtoammunta, oli talviaikaan sotapäiväkirjojen perusteella suosituinta tavallisen hiihdon ohella.⁷⁸ Vaikka urheilua on myös harrastettu vapaa-ajalla, sillä on tavoiteltu myös taistelukyvyn parantamista. Lajivalinta on ollut talvisissa rintamaolosuhteissa ilmeinen: siirtyminen paikasta toiseen tapahtui jo valmiiksi suksilla ja jokaisella sotilaalla oli myös ase. Hiihtäminen on varmasti

⁷⁸ Ks. esim. SissiP II/1. komppania [17.2.1942]. SPK 23077. KA; SissiP I/1. komppania [9.2.1942]. SPK 23066. KA.

kasvattanut tai ylläpitänyt sotilaiden kuntoa. Ampuma-osuus on parantanut ammuntataitoa, joka luonnollisesti on sodassa äärimmäisen tärkeää. Kilpailuiden järjestäminen on luonut paineen olla mahdollisimman hyvä molemmissa taidoissa.

17.2.

Hiihtokilpailut pidettiin majoitusalueen maastossa. Joka oli samalla karsinta A. K:n hiihtokilpailuihin.

Komppanioiden välisessä kilpailussa huomioitiin 1x2x18 miehen keskiaika. Tasaväkisen ja loistavan kilpailun voitti 3. komppania hyvien ampumatulostensa ansiosta.

Illalla oli pataljoonalla ohjelmallinen illanvietto Samjärvellä.⁷⁹

Urheilu oli myös tapa ylläpitää taistelukuntaa. Sissipataljoona II:n 3. komppaniassa suoritettiin komppanian viimeisinä päivinä ennen sen lakkauttamista merkintöjen perusteella hiihtoa ja suksiharjoituksia ilman, että se olisi liittynyt samalla paikasta toiseen liikkumiseen tai partiotoimintaan. Sotilaat siirrettiin pataljoonan lakkauttamisen jälkeen muihin yksiköihin, ja siellä oli yhtä lailla tärkeää olla taistelukuntainen.⁸⁰ Asemasota tarjosi todennäköisesti mahdollisuuksia myös juoksulenkkeihin tai suunnistamiseen myös sissipataljoonissa, kuten SA-kuvien perusteella tapahtui useissa yksiköissä.⁸¹

3.3. ”Se kaikkein tärkein, viinanjako” — Juhlat ja illanvietet

Sotatilanteessa ei ollut juurikaan juhlimista, mutta silloin tällöin järjestettiin erilaisia illanviettoja ja tapahtumia joukkojen viihdyttämiseksi. Rintamalla kiersi samaan aikaan useita eri viihdytyskiertueita, joiden tehtävänä oli torjua ikävää ja tarjota sotilaille jotakin muuta ajateltavaa sodan kauhujen sijaan. Viihdytyskiertueilla oli monenlaisia

⁷⁹ SissiP II/3. komppania [17.2.1942]. SPK 23079. KA.

⁸⁰ SissiP II/3. komppania [18.2.1942-20.2.1942]. SPK 23079. KA.

⁸¹ Ks. esim. kuvat 141831, 130104 ja 98697. SA-kuva-arkisto.

esiintyjiä ja esityksiä laulajista näytelmiin.⁸² Sotapäiväkirjoissa on muutama maininta varsinaisten viihdytyskiertueiden vierailuista, mutta yleisempiä ovat merkinnät yleisesti illanvietoista.⁸³

7.8.42. Perjantai.

*Samoja töitä kuin eilenkin. Illalla oli K.K.K:n järjestämä illanvietto tai huvitilaisuus, jonka jälkeen oli se kaikkein tärkein, viinanjako ja iloa riitti myöhäiseen yöhön.*⁸⁴

Kaikissa läpikäymissäni sotapäiväkirjoissa esiintyi yhteensä vain kaksi suoraa merkintää, joissa mainittiin alkoholi tai sen käyttö. Molemmat merkinnät olivat samalta joukko-osastolta: sissipataljoona III:n 1. komppanialta. Lähdekritiikin osalta tämä kiinnitti huomioni välittömästi, sillä useat lähteet SA-kuvista lähtien osoittavat, että alkoholia nautittiin myös rintamaolosuhteissa.⁸⁵ Aino Heikkilä on kirjoittanut kokonaisen pro gradu -tutkielman päihteiden käytöstä sota-aikana laajasti eri joukko-osastoissa.⁸⁶ Kaukopartiot ovat tärkeä osa hänen tutkimustaan. Sen perusteella ei voida kiistää, etteikö myös sissipataljoonissa olisi käytetty alkoholia.

---

⁸² Niiniluoto, ”Sotavuosien 1939-1945 viihdytystoiminta loi uskoa valoisampaan huomiseen”. elektr. aineisto.

⁸³ Ks. esim. SissiP III/1. komppania [31.7.1942]. SPK 23089. KA; SissiP II/3. komppania [17.2.1942]. SPK 23079. KA.

⁸⁴ SissiP III/1. komppania [7.8.1942]. SPK 23089. KA.

⁸⁵ Ks. esim. SissiP III/1. komppania [7.8.1942]. SPK 23089, KA. Ks. myös esim. kuva 130965. SA-kuva-arkisto.

⁸⁶ Heikkilä 2017.

Kuva 4. ”Viinanjakoa 4.6.1943. jakajana luutnantti Pietinen. Syväri, Voimalaitoksen lohko 1943.06.04”. SA-kuva 130965. SA-kuva-arkisto.

Alkoholin hankkimiseen oli erilaisia keinoja. Kuten sotapäiväkirjan merkintä ja SA-kuva osoittavat, alkoholia jaettiin sotilaille tietyissä erikoistilaisuuksissa. Kesäkuun neljäs päivä oli marsalkka Mannerheimin syntymäpäivä, joten kuvan jakotilaisuus liittyy sen juhlintaan. Viinasta käytiin myös salaista vaihtokauppaa saksalaisten kanssa: saksalaisten varusteet olivat riittämättömät ankariin talviolosuhteisiin, joten suomalaiset vaihtoivat niitä alkoholia vastaan. Sen lisäksi erityisesti asemasodan aikana oli yleistä valmistaa itse kiljua tai pontikkaa. Joskus vielä sekään ei riittänyt, ja oli

turvauduttava erilaisiin korvikkeisiin. Niistä suosituin oli Heikkilän mukaan ”telaketju”, eli moottorisprii.⁸⁷

Alkoholilla on varmasti ollut stressiä ja ahdistusta lievittävä vaikutus, mutta rintamalla sillä oli myös sosiaalinen merkitys. Sen avulla luotiin toveruutta. Pienet pakkiporukat ja joukkueet muodostuivat helposti hyvin tiiviiksi yhteisöiksi tehdessään kaikki arkisetkin askareet yhdessä. Tavaksi muodostui niin kutsuttu tuliaispullo. Kun sotilas pääsi lomille, sieltä palatessaan hän toi mukanaan pullollisen alkoholia, joka jaettiin tovereiden kesken. Heikkilän katsoo, että papit yrittivät hillitä tuliaispullotoimintaa, mutta eivät kieltäneet sitä, ja tuliaispullojen tuontia katsottiin yleensä muutenkin sormien lävitse.⁸⁸

*25.5. Helluntai-maanantai. Ei kerrottavaa.*⁸⁹

Varsinaisten pyhäpäivien vietosta on hyvin erilaisia merkintöjä eri yksiköistä. Suurin niitä yhdistävä tekijä on uskonto. Vaikka muuta erityistä juhlaa ei olisi ollut, mainintoja pastorin pitämästä jumalanpalveluksesta löytyy useita.⁹⁰

Toisissa yksiköissä juhlittiin joulua, toisissa se oli sotapäiväkirjan perusteella tavallinen päivä siinä missä muutkin, eikä päivältä ole erityisiä mainintoja aaton vietosta.⁹¹ Sissipataljoona III:n 1. komppaniassa vietettiin railakasta juhannusta vuonna 1942.⁹² Muut sissipataljoonat oli jo lakkautettu, joten ei voida verrata, olivatko juhannusjuhlat kaikkialla yhtä railakkaat, mutta vastaavasti vuotta aiemmin sodan juuri syttyessä juhlia ei juurikaan ollut.

---

⁸⁷ Heikkilä 2017, 13–14, 28–33.

⁸⁸ Heikkilä 2017, 30.

⁸⁹ SissiP III/1. komppania [24.5.1942]. SPK 23089.

⁹⁰ Ks. esim. SissiP III/1. komppania [22.6.1942]. SPK 23080. KA; SissiP III/1. komppania [24.5.1942]. SPK 23089. KA.

⁹¹ Ks. esim. SissiP II/3. komppania [24.12.1941]. SPK 23079. KA; SissiP II/1. komppania [24.12.1941]. SPK 23077. KA.

⁹² SissiP III/1. komppania [23.6.1942]. SPK 23080. KA.

Loppulause

Tässä tutkimuksessa olen selvittänyt, mistä suomalaisten sissipataljoonien sotilaiden arki koostui jatkosodassa taistelutoimien ulkopuolella. Esiin nousivat kolme pääluvuissa esittelemääni teemaa, palvelusarki, elämän perustarpeet ja vapaa-aika. Rintama-arki oli paljon monipuolisempaa ja näkyvämpää, kuin mitä tapahtumahistorialliset teokset antavat usein ymmärtää. Vaikka partiointi, vartiointi ja tiedustelutehtävät olivat tärkeä osa arkea, päivät eivät koostuneet hyökkäysvaiheessakaan pelkästään niistä taistelutoiminnan ohella.

Sotilaiden arkeen kuului jatkosodassa paljon normaaliin arkeen kuuluvia asioita. He pesivät pyykkiä, kouluttautuivat, hiihtivät, partioivat, kalastivat, opiskelivat ja tekivät huoltotöitä majoitusalueilla. Vaikka heidän oli oltava jatkuvasti valmiustilassa mahdollisen pommituksen tai liikkeellelähtömääräyksen vuoksi, oli arkea pyöritettävä samoin tavoin kuin kotona ollessa. Eri osa-alueisiin käytettävien aikamäärien suhteet menivät päälaelleen rintamalla, sillä oli pakko priorisoida normaalisti arkeen kuulumattomat taistelutehtävät ensimmäiseksi ja kaikki muu, myös nukkuminen ja syöminen, vasta niiden jälkeen.

Valtaosa sotilaiden arjesta kului palvelusarkea hoitaessa. Vartiointi, partiointi, kouluttautuminen ja työpalvelus kuuluivat miltei jokaiseen päivään. Sodan vaiheet ja joukko-osaston tilanne vaikuttivat siihen, missä suhteessa eri palvelusarjen osia suoritettiin. Jokaisesta päivästä pyrittiin kuitenkin löytämään aikaa elämän perustarpeiden hoitoon. Sotilaat söivät, joivat, huolehtivat hygieniastaan ja lepäsivät, jotta heidän taistelukuntoisuutensa ei kärsisi ja palvelusarkea voitaisiin suorittaa mahdollisimman tehokkaasti. Rauhallisina aikoina esimerkiksi ruoan hankintaan voitiin käyttää enemmän aikaa esimerkiksi kalastuksen merkeissä, ja ruokavalioon saatiin myös monipuolisuutta.

Arkeen ja sen rakenteeseen vaikuttivat myös sodan eri vaiheet. Hyökkäysvaiheessa majoitusalueet olivat vain väliaikaisia ja siirtymistä paikasta toiseen tuli huomattavasti enemmän kuin asemasodassa, jolloin majoituttiin pitkään samalla alueella. Kun päivät kuluivat hyökkäysvaiheessa marssimiseen ja leirien pystyttämiseen sekä purkamiseen, asemasodassa niihin vaadittu aika vapautui usein vapaa-ajan viettoon ja pysyvämpien

majoitteiden rakentamiseen. Arjessa oli enemmän osa-alueita ja niille oli enemmän aikaa hyökkäyksen pysähtymisen jälkeen.

Erityisesti vapaa-ajan vietto oli asemasodan alkamisen jälkeen hyvin moninaista. Puhdetyöt, radion kuuntelu, kalastusreissut ja kiljun valmistus kuuluivat kaikki oleellisesti erilaisten sotilaiden arkeen. Jokainen sotilas pystyi yleensä harrastamaan itselleen sopivaa vapaa-ajan aktiviteettia. Moni sai suoritettua ylioppilastutkinnon tai muita opintoja sotatilasta ja rintamalla olemisesta huolimatta.

Sotapäiväkirjat olivat lähdemateriaalina erittäin päteviä, vaikka puutteitakin oli. Merkinnät olivat pääosin hyvin asiallisia ja saman pataljoonan eri komppanioiden kirjoitukset olivat yhteneväisiä. Myös arjesta kertovat tapahtumat olivat samansuuntaisia, eikä materiaalissani esiintynyt ristiriitoja muuten kuin vapaa-ajan osalta. Sotapäiväkirjoista ilmenevä tieto liittyy kuitenkin hyvin pitkälti vain viralliseen palvelusarkeen ja taistelukyvyn ylläpitoon. Vapaa-aikaa käsitteleviä merkintöjä on niin vähän, että pelkkien merkintöjen perusteella ei voida tehdä varmoja päätelmiä arjen kulusta, eivätkä sotapäiväkirjat näin ollen sovi yksinään lähteeksi vapaa-aikaa tutkittaessa.

Tutkimusta aiheesta on helppo laajentaa moneen eri suuntaan. Järkevimpinä laajennusmahdollisuuksina näkisin henkilökohtaisten päiväkirjojen ja muistelmien mukaanoton lähdeaineistoon ja niiden sotapäiväkirjojen tutkimisen, mitä en tässä tutkimuksessa käyttänyt. Muita mahdollisuuksia tutkimuksen jatkamiseen tarjoavat esimerkiksi Erillinen pataljoona 4 tai muiden joukkojen sissiosastot sotapäiväkirjoineen. Myös vertailu johonkin toiseen, täysin erilaiseen joukko-osastoon tai ryhmittymään voisi olla hedelmällinen lähtökohta.

Lähteet ja tutkimuskirjallisuus

I Painamattomat lähteet

KANSALLISARKISTO, Helsinki (KA)

Sotapäiväkirjat-kokoelma

Jatkosodan ja Lapin sodan sotapäiväkirjat (SPK)

23066 Sissipataljoona I 1. komppania (1941-1942)

23068 Sissipataljoona I 3. komppania (1941)

23077 Sissipataljoona II 1. komppania (1941-1942)

23079 Sissipataljoona II 3. komppania (1941-1942)

23080 Sissipataljoona III (1941)

23089 Sissipataljoona III 1. komppania (1942)

23090 Sissipataljoona III 1. komppania (1942)

23102 Sissipataljoona III konekiväärikomppania (1941-1942)

23104 Sissipataljoona III kranaatinheitinosasto (1941)

SA-KUVA-ARKISTO

SA-kuvat

SA-kuva 24775

SA-kuva 28350

SA-kuva 30618

SA-kuva 30822

SA-kuva 31048

SA-kuva 60693

SA-kuva 61003

SA-kuva 67902

SA-kuva 68501

SA-kuva 72171

SA-kuva 73283

SA-kuva 77673

SA-kuva 81343

SA-kuva 93468

SA-kuva 96676

SA-kuva 98697

SA-kuva 99058

SA-kuva 101886

SA-kuva 108091

SA-kuva 112070

SA-kuva 112094

SA-kuva 130104

SA-kuva 130965

SA-kuva 141831

II Tutkimuskirjallisuus

Hagelstam, Sonja 2018: ”Rintamakirjeissä rakentuva sodan maisema”. *Elore* 1/2018, 28–49.

- Heikkilä, Aino 2017: Tuntematon päihde. Sotilaiden päihteiden käyttö toisen maailmansodan aikana. Historian pro gradu -tutkielma, Jyväskylän yliopisto.
- Janhila, Jaana 2010: *Sissisotaa kaukopartiossa II. Osasto Marttinan partiokertomukset 1943–1944*. Minerva Kustannus Oy. 2. painos.
- Klemola, Heikki 2000: ”Pihkala, Lauri (1888-1981)”. Kansallisbiografia. <https://kansallisbiografia.fi/kansallisbiografia/henkilo/4741>. Luettu 7.5.2020.
- Kokkonen, Jouko 2014: ”Sisu ja urheilu – suomalaisten salaiset aseet?”. *Suomen urheiluhistoriallisen seuran vuosikirja 2013–2014*, s. 43–54. Toim. Heikki Roiko-Jokela ja Esa Sironen.
- Laine, Antti 1987: ”Suomi Sodassa”. *Suomen historian pikkujättiläinen*, s. 705–735. Toim. Zetterberg, Seppo, WSOY.
- Liimatta, Hannu 1993: Suomalaisen pataljoonan taktiikan kehitys jatkosodasta alueelliseen puolustukseen. Diplomityö, Maanpuolustuskorkeakoulu.
- Niiniluoto, Maarit. ”Sotavuosien 1939–1945 viihdytystoiminta loi uskoa valoisampaan huomiseen”. <http://pomus.net/kehityslinjat/1939-1945>. Artikkel. Luettu 16.4.2020.
- Oinonen, Armi; Tolmunen Arvo 2005: *Matka salpalinjalle: Opas itsenäisen Suomen tärkeimmälle puolustuslinjalle*. Salpalinjan perinneyhdistys.
- Palokangas, Marko 2014: *Räjähtävää tyhjyyttä. Sissitoiminta suomalaisessa sotataidossa*. Sotahistorian väitöskirja. Maanpuolustuskorkeakoulu, Helsinki.
- Talvitie, Outi 2017: ”Kokelaat pois tulilinjalta – ylioppilaskirjoitukset rintamalla”. <https://www.ylioppilastutkinto.fi/ajankohtaista/blogitekstit/262-sotilaskirjoitukset>. Blogiteksti. Luettu 20.4.2020.
- Tuomi, Jouni ja Sarajärvi, Anneli 2018: *Laadullinen tutkimus ja sisällön analyysi, uudistettu laitos*. Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Tuunainen, Pasi 2006: ”Saamani kuva on masentava – näkemyksiä suomalaisten sotapäiväkirjojen lähdearvosta, käytöstä ja säilyttämisestä”. *Tiede ja ase* Vol. 64, s. 196–220.

